

מיתוסים וטראומה: היבטים סמליים בטיפול בטראומת ילדות

יהודית לויזון

מבוא אישי

תודה על ההזדמנות להביא את הדברים. על הרוח הזאת, של נתינת מקום לדור הצעיר, זה לא מובן מאליו בעיניי. תודה לועדת תוכניות ובמיוחד לרות ספרן שמאד עודדה אותי להתגבר על התלבטויות ומחסומים. אני רוצה להקדיש את ההרצאה לגוסטי היקר שלא מזמן מלאו לו 89 שתמיד נתן מקום של כבוד לחקירה שלי את נושא הטראומה ועודד אותי לצאת עם הנושא של הטראומה. אני

רוצה גם להודות לכל המורים והמדריכים לאורך כל השנים החל מקבוצת הדיון שהייתה אצל גוסטי לפני כ-13 שנה, דרך לימודי הפסיכותרפיה ותוכנית ההכשרה. במיוחד לבינה שנתנה לי את הבסיס לטיפול בטראומת-ילדות ולגדי שתרם לי ועדיין תורם לי מהידע העשיר שלו בנושא של הטיפול בטראומה. לפני 16 שנה עם סיום לימודי הביבליותרפיה מצאתי את עצמי בשערי: "כפר-ילדים ונוער אהבה"-פנימייה טיפולית לילדים ונוער שעברו טראומות והתעללות. וכנראה "למקום שליבי אוהב, שם רגליי מוליכות אותי" אמר הלל הזקן. מאז, עבדתי ועדיין אני עובדת, בעוד מסגרות הכל עם אותם אפיונים. זה לקח לי זמן לגלות שאף אני נושאת עימי טראומות-ילדות עם כל משמעותן. העבודה שלי היא מהמקום של "המטפל הפצוע". המפגש עם ילדים ומתבגרים עם סיפורי חיים כל-כך קשים, הוא מפגש עם המון כאב, נטישה, דיכאון וחוסר-אונים, אך גם עם חסד, אהבה ותקווה. זהו מסע משותף. אני חשה כל הזמן את האנרגיות שזורמות בשדה הטיפולי באופן דו-סיטרי בין המטופלים לביני, בין הפצע לרפוי. כשיש טרנספורמציה בטיפול לפעמים אחרי שנים, יש התרגשות גדולה, תחושה של לידה, של נס. העבודה המערכתית של הצוות במסגרות עם ילדים ונוער פוסט-טראומטיים, מאד מורכבת. במילה פנימייה יש את צמד המילים: "פנים" ו-"יה". יש ניסיון להתכנסות פנימה, ליצירת איזושהי מעטפת שתגונן על הילדים האלה, מהסביבה החיצונית ותשמור על קודש הקודשים –הסלף האישי שנמצא בסיכון. אפשר לראות בפנימייה, מיכל גדול, סימבולית, מעין סלף גדול, איבר של קבלה, שאמור להכיל סקטורים מקצועיים שונים ולפייס בין הניגודים. העבודה המערכתית בסביבה של ילדים פגועים, מעלה מאד קומפלקסים אישיים. מעניין לראות קונפליקטים צוותיים, ניתוקים, פיצולים במרחב הפנימייתי, כמו גם מצבים של ברית ושותפות כייצוג סימבולי של חיי הנפש בכלל ורוח המקום בפרט. לעיתים, קונפליקט בין הצוות, לגבי מטופל מסוים, מייצג מלחמה פנימית המתחוללת בתוכו. לשמחתי, אני עדיין נמצאת ב"אהבה", מקום שדרך מסע של חיפוש אחר מסגרת ובית מקצועי מתאים, התברר כ"מקום הטוב דיו" עבורי.

הלימודים היונגיאניים, העשירו לי את התובנות לגבי טראומת-ילדות ונתנו לי לגיטימציה להשתמש בדרכים יצירתיות, על מנת לעקוף את התנגדויות הנפש לשינוי. בעקבות הקורס עם סלעית, בישלת ב"אהבה" הרבה שנים עם הילדים והם מאד אהבו את זה. הכנסתי השנה מחשב נייד לטיפולים ואני לומדת כיצד להשתמש בו מבחינה תרפויטית. לדוגמא, אני עובדת עם נער בן 15 שהוא מתופף בלהקת קצב, שנפגע כילד והפך בבגרותו לפוגע מינית, על הנושא של הפגיעה המינית דרך קליפים של להקות רוק כבד, המשקפים בעיניו את הדיאלוג האמביוולנטי של לשתף או להדחיק את נושא הפגיעה המינית.

א. הרציונאל התיאורטי- התייחסות תיאורטיקנים יוגיאניים לנושא. מהי לדעתם טראומת-ילדות ואיך היא משפיעה על התפתחות האישיית:

נוימן בספרו "THE CHILD", מדבר על הפרעה ביחסים ראשוניים ותוצאותיהם: "צעד מכריע בהתפתחות הילד, בתוך היחסים הראשוניים הוא יצירת אגו אינטגרלי, אגו שיכול להטמיע ולאחד אפילו את האיכויות השליליות והלא נעימות של העולם החיצוני והפנימי. האם כסלף קומפנזטורי דואגת שהגורמים השליליים יוחלפו בחיוביים ושהאחרונים יאפילו עליהם. הקומפנזציה משתרעת כלפי גורמים אובייקטיביים כמו רעב וקור, אך גם כלפי גורמים שבאים מבפנים כמו: פחד, זעם וכאב. דרך הפונקציה האימהית של הפיצוי וההרגעה, הילד משקיע באגו שלו, את המגמה החיובית האינטגרלית, שהאם מדגימה שוב ושוב, בקשר שלה עם הילד. היכולת לאהבה, לקשר, למגע, קשורה בקשר חיובי בין אגו לסלף. הקשר אנלוגי לקשר שבין הילד לאימו, המספקת לו 4 סוגי התנסויות: עם הגוף, עם האחר המשמעותי, עם הסלף, עם העולם. זהו קשר גורלי. דרך אהבה, סובלנות וקבלה של האם, הוא יהיה מסוגל לקבל את עצמו ואת העולם. כאשר יש פגיעה בקשר הפרימרי, תהייה קונסטלציה של "האם הנוראית" עבור הילד. כשהגורמים השליליים מאפילים ונבנה הדימוי של ה"אם הנוראית", זה מטיל דופי בגרעין האגו מפזר אותו, או נותן לו מילוי שלילי. האגו של ילד כזה שמסומן ע"י יחסים שליליים נקרא "DISTRESS-EGO" מפני שהתנסותו מהעולם, מהאחר ומהסלף, נושאת עימן טביעה(חותם) של מצוקה ושל גורל רע. כך שהדימוי המיתולוגי להתנסות טובה הוא גן-עדן ופגיעה ביחסים ראשוניים, דרך האגו-חרום הנמצא במצוקה, משתקף בדימוי של גיהנום, המאופיין בביטול חלקי או טוטלי של המצב הטבעי החיובי של יחסים ראשוניים. מצב זה מלווה בתחושות רעב, כאב, ריקנות, חוסר-אונים, בדידות מוחלטת, אובדן של בטחון ומקלט. זוהי נפילה לעזובה ופחד של חלל ללא תחתית."

בהתייחסות לסוגיית התוקפנות, נוימן מדגיש את חשיבות ספיגת התוקפנות הראשונית לאגו האינטגרלי. היא הכרחית לביטוי עצמי חיצוני לביקורת ולשליטה עצמית. כאשר אין אגו קומפנזטורי לחוויות שליליות, התוקפנות מופיעה ללא הטמעה לאגו, כתגובה על חוסר-אונים ותלות גדולה.

נוימן מדגיש גם ומראה כיצד האשמה הפרימרי, קשורה לארכיטיפ אם ולא לנורמות של החברה: "סימפטום מרכזי ביחסים פרימריים מופרעים, הוא רגש אשמה פרימרי, מאד ארכאי. הילד מפתח את האמונות הבאות: "אם אמא לא אוהבת אותי, סימן שאני רע." ב. "אם אני רע, מגיע לי שהיא לא תאהב אותי."

האשמה וחוסר-האונים, יכולים ללכת להפרעות-התנהגות, או דיכאון ואפתיה או שניהם. בשני המקרים הילד מרגיש אשם וראוי לעונש. נוצר אגו נגטיביסטי נוקשה, נעדר פונקציה מווסתת, יש כשל ביכולות להרגעה עצמית."

אדינגר בספרו "EGO AND ARCHEYPE", מרחיב על האגו המנוכר הנוצר מתוך התרחקות של האגו מהסלף כלומר מתקיים במקרה של נזק בציר אגו-סלף. הוא מזכיר את דבריהם של יונג ונוימן שהדגישו את הקשר והזיקה בין אגו לסלף. ציר האגו-סלף מייצג את הקשר החי בין האגו והסלף שחייב להיות באופן יחסי ללא פגם, אם האגו שרד לחצים והתפתח. נזק לציר האגו-סלף, הורס את הקשר בין מודע ללא-מודע ומוביל לניכור בין האגו, מקורותיו ויסודותיו. בכל הבעיות הפסיכולוגיות, לדעת אדינגר אנו מטפלים בעיקר בשאלת היחס אגו-סלף וזה בעיקר נכון בפסיכולוגיית הילד. כך שהשלב המוקדם של התפתחות ציר האגו-סלף, יכולה להיות מזוהה עם היחסים שבין ההורים לילד, למרות שהוא אומר שעלינו להיות זהירים בנקודה זאת ולקחת בחשבון גם את הגורמים ההיסטוריים והארכיטיפים. אדינגר אומר שנוימן שם לב לזה וקרא לזה: "ההעלאה האישיית של הארכיטיפ. הסלף הוא אפרירי, קבוע ופנימי, אולם הוא לא יכול להופיע ללא יחסים מוחשיים הורה-ילד. במהלך אותו שלב ראשוני, ציר האגו סלף, נדמה להיות הכי פגיע ועלול להינזק מהשפעה סביבתית שלילית. חוסר-יכולת לחוות קבלה, או זיקה נחוה ומזוהה כאיבוד של קבלה ע"י הסלף.

במילים אחרות, החלק נהייה מופרד מהשלם. חווייה זו של דחיית אספקטים מסוימים של אישיות הילד היא חלק מהאבחנה של כמעט כל מטופל בפסיכותרפיה. אדינגר אומר: "במילה דחייה אני מתייחס לדחייה ההורית, שנובעת מההשלכה של צל ההורה על הילד. זהו תהליך לא-מודע, שנחווה ע"י הילד כמשהו לא אנושי, טוטאלי ובלתי-הפיך. זה נדמה שזה בא מאלוהות שאינה סולחת. מנקודת הראות של הילד זהו נזק לציר האגו-סלף שלו שיכולה לשבש את נפשו לצמיתות. הסלף כמרכז וכמכלול של האישיות, שמסוגל לפייס את כל הניגודים, יכול להיחשב כאיבר של קבלה טהור. זה צריך להיות מסוגל לקבל את כל האלמנטים של חיי הנפש, לא משנה כמה מנוגד שהם יכולים להיות. זהו אותו מובן של קבלה של הסלף, שנותן לאגו את כוחו ויציבותו. מובן זה של קבלה, מועבר לאגו דרך ציר האגו-סלף. סימפטום של נזק לציר זה הוא חסר בקבלה עצמית. האינדבדואל מרגיש שהוא לא ראוי להתקיים, או להיות הוא עצמו. הקשר בין האגו והסלף חשוב לבריאות הנפשית. זה נותן יסוד, מבנה ובטחון לאגו ומספק: אנרגיות, עניין, משמעות ומטרה. כשהקשר נשבר, התוצאה היא: ריקנות, ייאוש, חוסר-משמעות ובמקרים קיצוניים פסיכוזות ואובדנות. אדינגר מצביע על דמויות מיתולוגיות מהתנ"ך שמייצגות ניכור. ביניהן קין. אלוהים לא קיבל את מנחתו של קין ולמנחת הבל שעה. כך שקין מאד כעס ופניו נפלו. קין רצח את הבל וכעונש עליו לחיות כפליט וכנווד מגורש לגלות ולשממה.

אם מסתכלים על המיתוס הזה רואים שמוצא הקושי הוא בדחיית האל את קין, ללא סיבה נראית לעין. קין הוא דמות ארכיטיפית, שמייצגת חווייה של דחייה וניכור. תגובתו לדחייה האי-רציונאלית אופיינית והיא נקראת- אלימות. כשאדם חווה דחייה, ניכור וייאוש בלתי-נסבל, זה מלווה באלימות. האלימות יכולה ללוש אופי חיצוני-רצח או פנימי-התאבדות. הנקודה המכרעת לדעתו של אדינגר שבשורשי האלימות, מכל צורה שהיא מסתרת חווייה של ניכור ודחייה.

מנקודת-ראות פנימית, יש הבדל קטן בין רצח להתאבדות. ההבדל היחיד הוא הכיוון שאליו האנרגיה ההרסנית נעה. דימויי חלום בשלב דכאוני, מצביעים לדעתו של אדינגר על-כך, שרצח והתאבדות הם אותו דבר בדיוק מהבחינה הסמלית. אדינגר מציין שחוויית ניכור בהגזמה נמצאת אצל אנשים שעברו ילדות טראומטית.

בחלק הספר שמדבר על "ניכור והחוויה הדתית" אדינגר אומר שהסמל הקלטי לניכור הוא הדימוי של השממה וכאן הגילוי של האלוהים קורה. כשהאדם אובד במדבר, הולך להעלם, השגחה אלוהית מופיעה. פסיכולוגית זה אומר שחוויית התמיכה של הנפש הארכיטיפית, תופיע לעיתים קרובות, כשהאגו התיש את משאביו והוא מודע לחוסר-האונים שלו. כלומר מצב של ניכור עשוי להביא חוויות נומינזיות. בקונטקסט של הפסיכולוגיה הנוצרית לחוויית הניכור יש משמעות כעונש אלוהי על חטא, של יומרנות אינפלציונית של האגו שלקח לעצמו את תפקיד הסלף. פשע זה דורש עונש – ניכור ופיצוי-חרטה. כלומר חטא האגו והתוצאה הלא-נעימה, הכרחיים לחולל ולצור את האנרגיה המרפאת –החסד מהסלף.

אדינגר סבור שפסיכותרפיה מציעה לאדם כזה, הזדמנות לחוות קבלה. במקרים מוצלחים, זה יכול להיחשב כתיקון של ציר האגו-סלף, שמשיב על כנו קשר עם המקורות הפנימיים של כוח וקבלה כך שהמטופל יהיה חופשי לחיות ולצמוח. מטופלים עם נזק בציר אגו-סלף, מאד מתרשמים מהגילוי שהפסיכותרפיסט מקבל אותם. בהתחלה הם לא יכולים להאמין לזה. קבלה שהיא רק טכניקה מקצועית, לא יכולה להביא רווח אמיתי. אם הקבלה של המטפל היא עובדה טרנספרנס עם כח מופיע. התרפיסט כאדם, נעשה כמרכז חיי המטופל ומחשבותיו והפגישות הטיפוליות נעשות נקודות מרכזיות של כל השבוע. מרכז של משמעות וארגון מופיע, איפה שהיה כאוס וייאוש. תופעה זאת מצביעה על-כך שתיקון של ציר האגו-סלף מופיע. פגישות עם התרפיסט, נחוות כחידוש הקשר, עם החיים.

קלשד שואל בספרו "העולם הפנימי של הטראומה": מה קורה בחיים הפנימיים כשהחיים בעולם החיצוני, נעשים בלתי-נסבלים? אילו תבניות של פנטזיות בלתי-מודעות, מספקות משמעויות? מה הדימויים הפנימיים האלו ומבני הפנטזיות אומרים לנו, על ההגנות הניסיות שמבטיחות את קיום הרוח האנושית, כשהיא מאוימת ע"י מהלומת הטראומה? קלשד משתמש במילה טראומה כדי לתאר כל חווייה, שגורמת לילד, כאב נפשי בלתי-נסבל או חרדה שמאיימים, להשמיד ולהרוס את הרוח

האנושית של היחיד. זה צריך להימנע בכל מחיר ולכן מפני שטראומה כזאת מופיעה בילדות המוקדמת, לפני שהאגו מגובש והגנותיו מעוצבות, קווים שניים של הגנה נכנסים לפעולה, כדי למנוע את הבלתי-נתפס מלהיות נחוה.

קלשד מחפש את משמעותן של אותן הגנות פרימיטיביות, דיסוציאטיביות, שיש להן טבע ארכיטיפי. הנשמה זורקת דימויים כתולדה של הטראומה. פרויד ויונג ניסו להבין את הדימויים הדמוניים, המפחידים של הטראומה המחוברים לחלום ולפנטזיה. קלשד מציע לנו ללמוד את השפעות הטראומה על הנפש, עם עין אחת על האירועים החיצוניים והאחרת על תוצרי הפנטזיה הספונטניים שהופיעו כתגובה לטראומה החיצונית. ההגנות הארכאיות מיוצגות בחלומות ובפנטזיה כדימויים ארכיטיפיים דמוניים. מטרת החלומות בתהליך הריפוי להביא חוויות שלא היו מיוצגות במודעות. החלום מחזיק את החלקים הקטועים, בדרך ניסית. מה שהחלום חושף והמחקר מראה, כשהטראומה מתקיפה את התפתחות נפש הילד – פרגמנטציה של התודעה מופיעה, כשבתוכה החלקים, השונים מארגנים את עצמם בהתאם לסדר ארכאי וטיפוסי, בתבניות בזוגות. בדיאדה המופנמת-חלק אחד נסוג לתקופה מוקדמת יותר וחלק אחר מתקדם, גדל ומסתגל לעולם החיצוני בד"כ כ"סלף מזויף". החלק המתקדם, לוקח אחריות על החלק הנסוג. בחלום, החלק הרגרסיבי של האדם מיוצג בד"כ, כילד צעיר, פגוע, תמים, לעיתים כילדה או חיה. לעיתים קרובות, כחיה מיוחדת, חיית שעשועים, חתלתול או כלבלב. זוהי תמצית האישיות שוויניקוט קרא לה ה"עצמי האמיתי". חילול הפנים של גרעין האישיות הוא בלתי-נתפס. כשהגנות אחרות נכשלות, הגנות ארכיטיפיות ילכו רחוק להגן על הסלף, אפילו לנקודה של להרוג את האישיות ששם הרוח האישית מתאכסנת-התאבדות. החלק המתקדם של האישיות מיוצג בחלומות ע"י מישהו נדיב או מרושע, בעל כוח שמגן או רודף אחרי הפרטנר הפגוע שלו. לפעמים זה מופיע כמלאך או חיה פראית, ניסית, כמו סוס מיוחד או דולפין, לפעמים החלק הדואג ושומר הוא דמוני ומפחיד לאגו של החולם: רוצח עם גרזן, איש עם רובה, רופא משוגע והשטן בעצמו. לפעמים המענה הפנימי לובש פנים של מגן ורודפני כאחד. ביחד הדימויים המיתיים של החלקים הנסוגים והמתקדמים, יוצרים את מה שקלשד קרא: "SELF-CARE SYSTEM" "תוכנית השמירה העצמית הארכיטיפית של הנפש כשהגנות אלו נראות כמקושרות באישיות ע"י מרכז עמוק יותר מאשר האגו. יש להן אופי נומינזי ובגלל הדימוי הכפול יונג כינה זאת: "החלק האפל של הסלף- האמביוולנטי". הדמות השטנית המופנמת היא לעיתים קרובות יותר סדיסטית וברוטאלית מגורם הטראומה החיצוני. יש לה מימד ארכיטיפי, אוטונומי, שהתייצב באופן חופשי בעולם הפנימי. אדינגר מצטט את גרוסטיין 1984 שאומר: "כשלמישהו חף מפשע, נשללות הזכויות, הוא נהיה בעל רוח שטנית." "הדמות הפנימית השלטת, אכזרית ומחלקת באלימות את העולם הפנימי, שחותכת מהעולם החיצוני ומתקיפה באותו זמן בביקורת חסרת-רחמים ובהתעללות. דמות עם הרבה כוח שמבצעת התקפה אקטיבית על האגו החולם, או על חלקים תמימים של הסלף, שהאגו מזוהה עימם. דיסוציאציה היא טריק שהנפש משחקת על עצמה. אומר קלשד, זה מרשה לחיים להימשך ע"י שמפרידים את החוויות הבלתי-נסבלות ומחלקים אותם לחלקים אחרים של הגוף והנפש, במיוחד לחלקים הלא-מודעים. המשמעות היא שאלמנטים נורמאליים של המודעות, שבד"כ מאוחדים: קוגניטיביביות, אפקט, חושים, דמיון לא מורשים להתאחד ונמצאים בספליט אחד מהשני. היסטוריה נרטיבית מלאה, לא יכולה להיות מסופרת, ע"י מי שחיוו הופרעו ע"י טראומה. הטראומה החיצונית הסתיימה והאפקטים שלה נשכחו, אבל התולדה של הטראומה, ממשיכה ללכוד את העולם הפנימי. יונג גילה את הקומפלקסים האוטונומיים הטראומטיים. הוא כותב שמתבצעת מתקפה של חלק נפשי אחד בעל איכות של טבע אוטונומי על חלקי הנפש האחרים. כוח זה פועל כסירן, בעל איכות אוטונומית, בלתי תלוי ברצון של האדם ואפילו פועל בכיוון ההפוך לנטיות מודעות. דיסוציאציה מופיעה כשמעורבת כמות גדולה של אגרסיה ותוקפנות. זה מסביר את זה שהעולם הפנימי הפוסט-טראומטי, מלא בתוקפנות אלימה המייצגת את ההגנות הפרימיטיביות. האופי האלים של תהליכי התקיפה העצמית, מופיע בחלומות כשכוח אינטראפסיכי שיכול להיות עד לטראומות, מופיע בחלומות המטופל ומנתק את הנפש. מטרה שטנית זאת של הדמיון היא למנוע מהאגו של החולם, מלחוות את האפקט הבלתי-נתפס שמקושר לטראומה. הרבה פעמים אפשר לראות אלמנט של קטיעת איברים. הוא חותך את ראש החולם עם גרזן, יורה באשה חסרת-אונים בפנים עם רובה. הדמיון עושה טריק לנפש ומונע

ממנה לזכור ולהתעמת עם כאב נוראי. הוא מתפקד כטריקסטר, עם הדואליות שלו. כל המסורות המיתולוגיות מראות את הטריקסטר כשטני או סימבולי כאחד. הרמס/מרקורי יכול להיות רוצח לא מוסרי ומצד שני מלווה נשמות ומתווך. לעיתים האופי השטני שלו הוא בדיק מה שנחוץ כדי לעזור לחניכה, להתחלה חדשה כמו הנחש הטריקסטר בגן-עדן, שבעקבותיו התחיל האקט של המודעות האנושית. קלשד מסביר התמכרות כביטוי של הטריקסטר, לפתות את האגו, לא להתעמת עם המציאות. אדינגר מראה כיצד התהליך הסימבולי המאחד כניגודו של התהליך המפריד שניהם הכרחיים ביחד לוויוסות הנפש. בלי לזרוק הצידה לא תהייה דיפרנציאציה, ובלי לזרוק ביחד, לא תהייה אינטגרציה, לתוך כוליות רחבה יותר. הוויוסות העצמי אנלוגי למערכת החיסון הגופנית.

כתגובה לטראומה, משהו משתבש בתהליכים המגינים- בתגובות האימוניות. ידוע כבר בספרות הטראומה, אומר קלשד שילדים שעברו אביוז, לא יכולים להזיז את האגרסיה לכיוון חיצוני, אלמנטים מהחוויה מופנמים, הילד לא מסוגל לשנוא את ההורה האהוב, מזדהה עם התוקפן, עובר תהליך, לוקח את התוקפנות של האב לעולמו הפנימי ומתחיל לשנוא את עצמו ואת צרכיו.

קלשד מסביר את ההבדל בין תהליך התפתחותי בריא ומצב פוסט-טראומטי. בתהליך התפתחותי בריא, נעשתה אינטגרציה של הניגודים, דרך התיווך האימהי, במצב פוסט-טראומטי, הצד השלילי של הסלף, נשאר ארכאי- לא מואנש.

קלשד מצביע גם, על ההתנגדויות העצומות לטיפול, כתוצאה מהכוח הדמוני המתנגד לשינוי. חשוב לדעתו למטפל בנפגעי טראומה, להיות מודע למקור ההתנגדויות, ולנקוט בתגובות של הקשבה והכלה, במקום אינטרפרטציה. הוא מציע עירוב טכניקות רבות בטיפול, מצדד גם בתרפיות האומנותיות. "תשומת-לב גדולה" הוא אומר, "צריכה להינתן ליצירת המרחב הבטוח וסביבה פנים-אישית, בטוחה שבתוכה יכולים להתגלות, חלומות ופנטזיות ושאפשר יהיה לעבוד עליהם, בצורה יצירתית ופתוחה."

מרה סידולי מציעה בספרה "WHEN THE BODY SPEAKS", התבוננות ייחודית על טיפול באוכלוסיה הצעירה הנושאת עימה טראומות. היא שמה לב מאד לתקשורת הבלתי-מילולית של הגוף, אצל המטופל ולתגובת ההעברה-הנגדית אצלה לאותה תקשורת בלתי-מילולית, במטרה, לחדור לתעלומה של האזור הפרה-וורבלי, של אינטראקציות וקשרים. בשביל לעשות את זה "היא אומרת, צריך לשים-לב, לא רק לתקשורות המילוליות ולשתיקות, צריך להבחין בשינויים שנוטלים חלק בגוף המטופל, כמו: רמות חיות, דפוס נשימה, רמות מתח ושינויים בקול. צריכים להתכוון אליהם, על-מנת לקשר אותם, לשלבים הרגשיים שהמטופל לא מודע להם. מרה סידולי מראה כיצד "ACTING-OUT" הופך להיות דרך לקומוניקציה, ומגלם חומר ראשוני, פרימיטיבי, שלא עבר טרנספורמציה, ונשאר ללא ייצוג סימבולי. היא מאמינה שהפונקציה היסודית של האנליטיקאי בעבודה עם מטופלים רגרסיביים, היא לעזור להם לתת שם ומובן לאלמנטים הפרימיטיביים, חסרי השם שלהם שחוסמים ומפריעים את התפתחותם האמוציונאלית. מרה סידולי מדגישה את העברה הנגדית, ככלי עיקרי להתכוונות למטופלים האלה, המאפשר לחברם לחרדות וצרכים ראשוניים שנשארו בפיצול, בלתי ידועים לאגו הבוגר. היא מסכמת: "חוויתי בעצמי את הרגשות הכאוטיים, הפרימיטיביים, הבחנתי בהם בעצמי ונתתי להם שם עבור מטופלי."

ב. מיתוסים וטראומה

מיתוס מוגדר כ"אגדה על מעשי האלים בימי קדם". מיתוס הוא סיפור שאנשים סיפרו, עוד בטרם ידעו לקרוא ולכתוב. הם נולדו מתוך הדחף העמוק הטבוע בנו, משחר קיומינו האנושי, להבין ולהסביר את העולם ואת הווייתנו. המיתוסים הם הסיפורים, המספרים את חיפושנו העקבי אחר, פרוש ומשמעות. הם עוזרים לנו לארגן ולסדר את חווית הכאוס, המקריות של ההתרחשויות, השרירותיות הבלתי-מובנת של התופעות במפגש עם תופעות הטבע והחיים. החשיבה המיתית היא "לחשוב באמצעות הלב". השפה של המיתוס היא שפת הדימויים והסמלים. אופן החשיבה המיתולוגי מערבב את התחומים (פילוסופיה, אמונה מדע וכו') המיתולוגיה היא

בעלת אופי מאחד ומחבר. מיתוסים מהווים השתקפות של הלא-מודע הקולקטיבי ונשלחים אלינו משם. כוחות ארכיטיפיים עצומים נלחמים זה בזה. המיתוסים משקפים מאבק, בין הטוב והרע, בין הגיבור למפלצת, בין האור והחושך, האנלוגיים למאבקי חלקי הנפש זה בזה. במצב של טראומה כוחות אוטונומיים בעלי מימד הארכיטיפי פועלים בנפש בעוצמות. התחושה היא, כי מי שעבר טראומה, ימשיך לחיות רגל אחת שם (בעולם המיתי-הארכיטיפי) (ורגל אחת פה (בעולם המציאותי) במידה זו או אחרת. יונג אומר על המיתוס ב-"פסיכולוגיה וחינוך": "מיתוס הוא ניסיון של הלא-מודע, להצלת המודעות מנסיגה שמאיימת עליה. יש לזה ערך תרפויטי, מפני שזה נותן הסבר, מספק לדינמיזם שעליו נשענים הקומפלקסים של האינדבדואל. אולם, זו לא התוצאה של סיבתיות, שמסבירה את הקומפלקסים של היחיד. להיפך, הסבר של מכניזמים ארכיטיפיים הוא שגוזל מהאינדבדואל את התפתחות המודעות. "חוסר וויסות-רגשי הוא אחד מהסימפטומים הפוסט-טראומטיים. המיתוסים נותנים לגיטימציה לטלטלה הרגשית ומבטיחים, כי אחרי החורף הנצחי, יבוא אביב ואחרי הלילה החשוך יפציע השחר ויביא עימו את האור. האפשרות למחזוריות והאמונה כי מוות ולידה מחדש, אפשריים סימבולית היא בבסיס הטיפול בטראומה בגישה יונגיאנית.

מתוך המיתולוגיה המצרית: איזיס ואוזיריס

הם היו אלים ומלכי מצריים. איזיס לימדה את בני-האדם, כיצד לחיות בשלום במסגרת של משפחות. היא לימדה אותם לארוג בדים ולאפות לחם מאחת המתנות שבעלה אוזיריס נתן להם: החיטה. אוזיריס לימד אותם להכיר את הצמחים ולהכין מהם מזון. בדרכי שלום והעם הוא פרש את חסותו, על כל הארצות ובכל מקום חילק מתנות לבני-האדם.

סת אחיו הצעיר של אוזיריס, חי בצילו, הוא שלט על המדבר. קנאתו הלכה וגברה. כל מחשבתו הייתה נתונה לדבר אחד בלבד: להפיל את אחיו מכס מלכותו ולרשת אותו. הוא גייס 72 בני-תמותה, שהיו מרירים על הסדר והצדק ששרר בארץ.

אוזיריס חזר לממלכתו, בתום מסע ארוך בעולם. האל הטוב קרן מאושר, למראה ארצו האהובה, סת יצא לקראתו ובירך אותו. בינתיים אמד את מידות גופו, מיהר לנגר וציווה עליו להכין במידות האלו ארון קבורה מפואר.

אוזיריס הוזמן למשתה והוכרזה תחרות. זה אשר יתאים לו ארון הקבורה יזכה בו. אחד אחרי השני העמידו כולם פנים ונכנסו לארון. כשהגיע תורו של אוזיריס ואף הוא נכנס לתוך הארון, קפצו עליו אויביו מכל עבר, בקריאות ניצחון, סגרו עליו את המכסה הכבד ואטמו אותו בעופרת מותכת. על פי הוראתו של סת, הורם הארון והושלך לנילוס. לאט-לאט נשא זרם המים, את ארון הקבורה, מוליך את גופו של אוזיריס למרחקים.

כך גזל סת את כתר המלכות מאחיו. הוא הרג באכזריות את כל נאמניו של המלך המת. אלים שינו צורתם לצורת בעלי-חיים, כדי להסתתר מפניו של סת. איזיס בכתה מרה על מר גורלו של בעלה והיה עליה להישמר לנפשה ולהסתתר. היא נשאה ברחמה את בנו של אוזיריס. בורחת מפני סת, היגיעה איזיס לאזור הביצות של הדלתא שם ילדה את בנה הורוס. היא

מסרה אותו לידיה של האלה הקוברת כדי שתגדל אותו, במקום מבטחים.

איזיס יצאה למסע חיפוש, אחר גופתו של אוזיריס. ארונו נסחף מהנילוס אל הים והגלים הטילו אותו, אל חופי פניקיה. גופו של האל המת, השפיע השפעת קסם על הארון. לוחות העץ התעוררו לחיים וצימחו ענפים ועלים. במהרה עלה וצמח עץ שיטה רחב ענפים שהסתיר את הארון, בתוך גזעו. כאשר ראה מלך פניקיה, את העץ הנאה הזה, ציווה לכרות את ענפיו ולהפוך את גזעו, לעמוד מעוטר שיפאר את ארמונו.

יום אחד חדרה סנונית בודדת לתוך הארמון. היא התעופפה סביב עמוד העץ ומגרונה עלה בכי חרישי. זו הייתה איזיס, אשר עפה בדמות ציפור, ממצריים הרחוקה והצליחה למצוא את מקום מנוחתו של אוזיריס.

כל מחשבותיה היו נתונות לדבר אחד בלבד: כיצד תצליח להוציא משם את גופת בעלה המת ולהחזירו לארץ מצריים.

האישה הנוכריה שלימדה את נערות המלכה את סודות היופי המצרי, הקסימה את המלכה והיא נתנה לה לטפל בבנה התינוק. ימים רבים התגוררה איזיס בארמון מלך פניקיה רוקמת את תוכניותיה בסתר.

באחד הלילות, נכנסה המלכה, לראות את בנה בשנתו. לגודל חרדתה ראתה את התינוק ישן ומיטתו אפופה להבות אש ושבעה עקרבים ענקיים משגיחים עליו.

אז הבינו המלך והמלכה כי האישה הנוכריה, היא אלה רבת-עוצמה. על-מנת לרצות אותה המלך היציע לה לקחת כל חפץ בארמון שאותו תבחר. האלה ביקשה את עמוד השיטה העומד בארמון והוא הובא אליה מיד. איזיס ביקעה את הגזע הגדול ולתדהמת כולם הוציאה מתוכו, את ארונו של אוזיריס. המלך העמיד לרשותה של איזיס ספינה והארון הונח בתוכה. איזיס הפליגה בדרכה, חזרה למצריים. בהגיעה, החביאה את גופו של אוזיריס בין שיחי הגומא בדלתה של הנילוס והמשיכה בדרכה לפגוש את בנה הורוס.

כשחזרה, ניחתה על איזיס מכה נוראה. בעת שנסעה, גילה חזיר בר מרושע את גופתו של אוזיריס וגילה על כך לסת. סת האכזר ביתר את גופתו של אוזיריס לארבעה עשר חלקים ופיזר אותם, על פני הדלתא. כשראתה איזיס את הדבר, נתקפה בייאוש עמוק. אך כוח אהבתה של האלה אמיצה היה חזק מכל מכשול ולא היה דבר שיעמד בדרכה. מן הגמא היא בנתה סירת קנו עדינה ושטה בה בנילוס, אוספת את חלקי גופו של אוזיריס. שלושה עשר חלקים היא הצליחה למצוא, אך לרע מזלה את החלק הארבעה עשר אכל דג הנחשב עד היום טמא במצריים.

איזיס ואלה נוספת נפתים, החלו לחבר את גופו של אוזיריס מחדש. הן התפללו לאביהן רע הוא שלח את האל תחוח ואנוביס לעזרתן. אנוביס ידע את סוד שימור הגוף והוא חנט את גופו של אוזיריס, בעזרת שיקוי קסמים ועטף אותו בתכריכים. איזיס כתבה לחשים והשבעות על רצועות הבד. איזיס ונפתים, בדמות צפרים, עמדו מעל הגופה ובעזרת כנפיהן השיבו עליה רוח ולאחר זמן מה פקח אוזיריס את עיניו.

האל המת קם לתחייה, אך הוא לא יכול היה לחזור ולחיות על-פני האדמה. רע אבי האלים, נתן בידיו ממלכה חדשה, את ממלכת המתים. אוזיריס שלט בארץ המתים באותה מידה של תבונה, בה שלט לפני-כן בממלכת החיים. אוזיריס דאג למחזוריות של הצפת האדמה והמצרים האמינו שהוא קם אז לתחייה.

ג. הצגת המקרה של סער – טיפול שהחל ב- 2002 ונמשך כשנתיים (פעמיים ולעיתים שלוש בשבוע)

רקע

נולד באוקראינה לאם נוצרייה ולאב יהודי. האב נטש ועלה ארצה כשהיה בן שנה. האם מכורה לסמים מתה ממנת-יתר כשהיה בן 7. הסבתא הזיכרון האנושי היחיד מלווה אבל לא יכולה לגדל. גדל בתנאים של עוני ועזובה. מגיל 5 היה בבתי-יתומים, שהתאפיינו בהתנהגות סדיסטית כלפי הילדים. בגיל אחת-עשרה וחצי הוא מועלה ארצה במסגרת פרויקט להעלאת ילדים יהודיים מחבר-העמים. בארץ הוא לא מצליח להסתגל נדחה משתי פנימיות, על רקע הפרעות התנהגות קשות, אלימות, השחתת רכוש, קושי בקבלת סמכות, סיכון עצמי וקושי ביצירת קשר. הוא מועבר לפנימייה למתבגרים, המתאפיינים בהפרעות-נפשיות והפרעות התנהגות קשות. לאורך כל הדרך סער עם "רגל אחת בחוץ" משחזר שוב ושוב דפוס של דחייה.

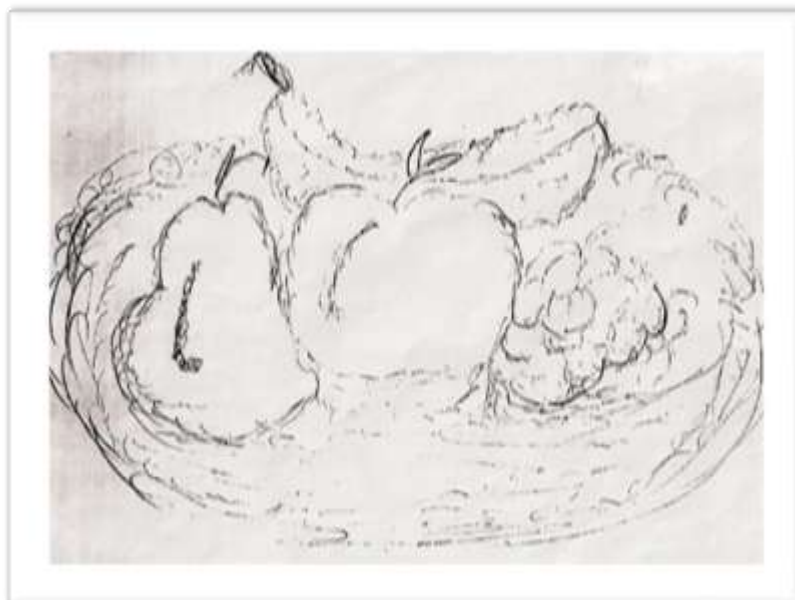
אפשר יהיה לראות את המאבק בין כוח המוות ההרס והרע המיוצג ע"י ה"אם הנוראית" המושכת להצטרף אליה לבין כוחות של חיים, התקדמות ותקווה. **האמצעים הטיפוליים** כללו: ציורים, מוזיקה, שיחות ושימוש בטכניקה של דמיון פעיל.

שנה ראשונה בטיפול

1. כשהזמנתי אותו לבוא אמר: "אני משוגע" מתנגד לבוא. לבסוף התרצה. בפגישה הראשונה בחר שלושה קלפים. חשתי בפער בין ה"ACTING-OUT" שלו לפוטנציאל הרגשי והרוחני הריפויי הקיים בו.

2. בפגישה השנייה הצטרפתי לרוץ אחריו. ביקש נייר ועפרון וצייר צלחת-פירות. לא דיבר. מסמלת אולי את האפשרות לפוריות.

3. השירים שליוו את הטיפול ובבחרו ע"י סער- געגועים אל הנשי, אל האם, אל האהובה- אל האנימה.

אלוהי

אייל גולן

מילים ולחן: ארקדי דוכין

מה אני עושה פה בלעדייך
אין לי כלום מלבד האהבה
כל הערב מחייג אלייך,
את לא עונה.

הסתגרתי לי לבד בחדר,
כמו משוגע הולך מפה לשם,
החיים איבדו כיוון וסדר...
אין לי עינין

אלוהי אלוהי אלוהים
אני לא יודע לאן
אלוהי אלוהי אלוהים
אם תתן לי קצת זמן

האורות כבים בחלומות
אנשים חולמים על המחר
לא יכול לישון רוצה לבכות
עצוב לי וקר

ופתאום צלצול ואת בדלת
תונצל אומרת, מתנצל
את אהובתי ואין אחרת
די לערפל

אלוהי אלוהי אלוהים...

רק איתך אלך נשוטט בעולם
לא יודע איך, לא יודע לאן
אנגן לך שיר אזמזם פזמון
את אהובתי עד יומי האחרון

ואני קורא לך

אייל גולן

מילים ולחן: ארקדי דוכין

השמיים לא בישרו על סערה
גם הים היה רגוע ושקט
כשפגשתי בך לראשונה
השתם חיי ללא ספק
הציפור שגפה מעצרה
נעתקה לרגע נשימה
כשפגשתי בך לראשונה
יום שבו הפסיקה מלחמה

ואני קורא לך אל תלכי לי
בגרוני עייף ליבי מותש
מעל העיר שלטם קול של אלוהים
עד שבאתי ומצאתי אותך אהובתי
ואני קורא לך אל תלכי לי
גם השמש לא שווה כשאת לא כאן
מעל הים שלטם רוחות ושדים
עד שבאתי ומצאתי אותך אהובתי

מתבק אותך חזק בחלומות
בחיים את לידי קרוב ללב
כשפגשתי בך לראשונה
השתנו בי גם שמחה וגם כאב.
והרוח תפסק לה בקרוב
אנשים גם ינשמו אז לרוחה
ונחלוק ביחד בכי צחוק.
רעש שקט עצב ושמחה

ואני קורא לך...

4. מצייר שלושה חדשים. הקשר לא מילולי בכלל. מראה לי את הציורים בסוף. מצייר הרבה חרבות, צלבים תבניות גיאומטריות, שבאות כנראה להרגיע את הכאוס הפנימי.

5. קלסר הציורים הראשי-משמש כ"TRANSITIONAL OBJECT" סער אוהב לדפדף בו ולראות את הציורים שעשה.

6. את הציורים שרצה לזרוק אני משכנעת אותו לשים ב"קלסר הציורים הדחויים". יצור שהוא ספק חיה ילדה-החלק הרגרסיבי הצעיר, התמים, על פי קלשד עשוי להופיע בצורה כזאת.

7. דמות גבר המשדרת קור.

8. הגבר המפלצתי המתעלל בתינוק. הדיאדה המופנמת, שקלשד הצביע עליה. חלק אחד רודפני והחלק השני, רגרסיבי ותמים. הדמות השטנית המופנמת, הרבה יותר ברוטאלית ואכזרית ממחולל הטרואמה האובייקטיבי. הצד השלילי של הסלף שנשאר ארכאי – לא מואנש.

9. הביתור- האופי של הטרואמה, המחלקת את הנפש. ההגנות הדיסוציאטיביות המבתרות. מזכיר את הביתור של אוזיריס. הביתור הוא גם נחיצות המוות של הסלף לפני האינטגרציה, מסמל מוות ולידה מחדש.

10. רגיעה-הפרפר- כסמל לנשמה ולטרנספורמציה, העכביש- כסמל ל"אם הנוראית" הלוכדת בקוריה אך גם לאפשרות היצירתית, של הטוויה והאריגה. החיפושית- סמל לרוחניות הנצחית, המתגברת על המחזוריות הביולוגית של הטבע.

11. דגל אודסה- הצבעים-צהוב ותכלת: "אולי שמש ושמיים..."

תקופה זו התאפיינה בהרבה תנודות רגשיות- התנגדויות לבוא לפגישות, אלימות כלפי ילדים ורכוש, אי-ציות לחוקים. ניתוק, אי-יצירת קשר, צרחות. לא היה ברור לי מי יבוא אליי לחדר. לעיתים קרובות אמר: "מה אכפת לי!"- חוסר אכפתיות כלפי עצמו – בא לידי ביטוי כאן, החומר הראשוני שלא עבר טרנספורמציה (מרה סידולי).

12. מביא את תמונת האם, מבקש דף שקוף ומצייר. האם צועדת בטבע העכביש וקוריו, החיפושית, גשם-ברכה מאלוהים, סמל לטיהור.

תמונה ב' עם האם- גשם. בית הילדות, האופניים. נמצא בנימוק רגשי. "זה עזב שאמא שלך נפטרה." "מה לעשות- כל אחד והדרך שלו." "אתה מתכוון לסמים?" "כן. פה גרתם?" "אלו האופניים שלך?" "כן" "מעניין אם היא הייתה יצירתית כמוך?" "היא הייתה ממציאה בדיחות. גם אתה. זה חוזר אליך לאט- לאט."

סער התנדב להופיע בטקסים משמעותיים: יום השואה, יום הזיכרון, ניכר שהקשר שלו לעם ולמדינה התחזק.

שנה שנייה בטיפול

בתחילת השנה סער נקלע למשבר גדול שהתאפיין בהתנהגות מרדנית, הוחלט במסגרת שיועבר למקום אחר: "מה אכפת לי, אני רוצה שיהיה לי רע."

13. "מי שנופל קם": "הייתה לי תאונת-דרכים ברוסיה, אוטו העיף אותי, הייתי חצי-שנה בביה"ח. סבתא שלי אמרה שאמא שלי רצתה לקחת אותי איתה, אל הקבר, אבל לא הצליחה."

"מי שמת קם" - באותו הקשר.

המשפחה המארכת מחליטה לעזוב אותו לאחר שגנב לה את הרכב המשפחתי. יש הידרדרות חמורה בסיכון העצמי שלו, בהפרעות ההתנהגות. חדר הטיפול משמש לו כמקום מקלט. הגיע לדרגות גבוהות של יכולות לשיתוף, לעיבוד ולטרנספורמציה. שיתף בתקופה של בית היתומים. מתאר מסכת של התעללות סדיסטית מצד הצוות בילדים. מתאר הווי של "ילד רחוב" אמיתי.

14. הדיאלוג על החלק ההורס- על רקע הסכנה של עזיבתו. עודדתי אותו לצייר את החלק ההורס שבתוכו: "כי הרי החלק הזה עושה מה שהוא רוצה. אתה רוצה להישאר והוא מחליט בשבילך." (ניתן לראות כאן את הכוח הטירני, זה שקלשד מדבר עליו, הפועל הפוך ביחס לרצון האגו) "באיזה צבעים הוא באיזו צורה?" (שימוש בטכניקה של דמיון פעיל).

סער: "זה מפחיד זה מחובר לעצבים."

היה זה מפגש חשוב עם הרע הטרנספורמטיבי. סער נתן לארכיטיפ הרע צורה ודמות, הייתה לכך משמעות טרנספורמטיבית עצומה. בהמשך סער סיפר חלקים נרחבים מסיפור ילדותו. הוא חזר אל ה"בלתי-נתפס מלהיות נחוה." (קלשד). סער אומץ ע"י משפחה מארכת נוספת. סיים לאחרונה שירות צבאי מלא ביחידה קרבית.

לסיים אני רוצה להדגיש, את חשיבותן של הקבלה והאהבה ביצירת הקשר הטיפולי, עם נפגעי טראומת-ילדות, אלמנטים, הדורשים מהמטפל, עבודה פנימית עמוקה אינסופית. יונג אמר: "כשהאהבה מולכת, אין שאיפה לכח. כשהשאיפה לכח גדולה ביותר, אהבה חסרה. האחד הוא רק צילו של האחר."

כמו-כן הכרחית, האמונה בניסים. מתוך "מבעד למראה" של לואיס קרול:
"אליס צחקה, אין טעם לנסות היא אמרה, אי-אפשר להאמין בדברים בלתי-אפשריים. הייתי אומרת שאין לך הרבה ניסיון, אמרה המלכה. כשהייתי בגילך, אני תמיד הייתי עושה את זה שעה וחצי ביום. לפעמים קרה שהאמנתי בשישה דברים בלתי-אפשריים ועוד לפני ארוחת-הבוקר."

ברוח הזאת, אסיים בשירו של ארקדי דוכין (מילים ולחן) "יש בי אהבה" המוכר בביצועו של אריק איינשטיין:

"בין האפל לנסתר
בעולמנו המר
אומרים שיש עוד תקווה
קוראים לזה אהבה
ומחכים לבואה

בין האתמול לעתיד
בין האוצר לתחתית
אומרים שיש עוד תקווה
קוראים לזה אהבה
ומחכים לבואה

בין הבלבול לאסון
תדעו שיש פתרון
קוראים לזה אהבה

בין הזיוף לאמת
בין כל מה שחי למת
ישנה אהבה

יש בי אהבה
והיא תתעורר ותיגע
יש בי אהבה
והיא תנצח

בין הילדות לזקנה
אומרים שיש עוד תקווה
קוראים לזה אהבה
ומחכים לבואה

בין האתמול לעתיד... "

ביבליוגרפיה:

Edinger, F.E. (1992). **Ego and archetype**. Individuation and the religious function of the psyche. New York G.P. Putnam's sons.

Neumann, E. (1973). **The Child**. New York; Putnam's sons.

Kalsched, D. (1998). **The inner world of trauma. Archetypal defenses of the personal spirit**. U.S.A. Routledge

Sidoli Mara (2000). **When the body speaks**. London and Philadelphia. Routledge.

* ההרצאה ניתנה במפגש האגודה היונגיאנית ב-11 לדצמבר 2010.

יהודית לויזון

ביבליותרפיסטית ופסיכותרפיסטית יונגיאנית, קנדידטית בתוכנית ההכשרה של החברה היונגיאנית החדשה.

מטפלת בילדים ובנוער פוסט-טראומטיים בפנימיות טיפוליות.
מעבירה השתלמויות וסדנאות בנושא טראומת-ילדות.

אתר: www.yudit-l.co.il